

Ten geleide bij editie 2008

ALGEMEEN

Voor u ligt een nieuwe editie van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving voor grote en middelgrote ondernemingen. In deze bundel is een aantal aanpassingen te vinden ten opzichte van de jaareditie 2007. Deze bundel is van toepassing voor verslagjaren die aanvangen op of na 1 januari 2009. Voor de definitieve Richtlijnen geldt dat eerdere toepassing wordt aanbevolen. Voor de ontwerp-Richtlijnen die in deze jaareditie definitief zijn geworden, geldt tevens de ingangsdatum 1 januari 2009 tenzij anders is aangegeven. Eerdere toepassing is in alle gevallen aanbevolen (zie ook Richtlijn 100 Inleiding, alinea 206).

Bij iedere Richtlijn (ieder hoofdstuk) is aan het begin aangegeven vanaf welke datum deze van kracht is, alsmede welke versie van dezelfde Richtlijn hiermee is komen te vervallen. In het geval van een ontwerp-Richtlijn is aan het begin vermeld tot wanneer de commentaarperiode loopt. Ter verduidelijking van het onderscheid tussen ontwerp-Richtlijnen en (definitieve) Richtlijnen zijn de nummers van hoofdstukken, paragrafen en alinea's met de status van ontwerp-Richtlijn herkenbaar aan de rode opmaak.

In de bundel is een verticale streep in de kantlijn toegevoegd bij de alinea's die ten opzichte van de jaareditie 2007 zijn gewijzigd. Dit betreft ook alinea's die de status hadden van ontwerp-Richtlijn en zijn omgezet in een definitieve Richtlijn. Tevens is een verticale streep toegevoegd bij wijzigingen in de definitieve Richtlijn ten opzichte van de middels een RJ-Uiting uitgebrachte ontwerp-Richtlijn. Indien echter hoofdstukken of paragrafen met de status van ontwerp-Richtlijn volledig zijn omgezet in definitieve Richtlijnen, is niet bij het gehele hoofdstuk of de gehele paragraaf een verticale streep gezet, maar alleen bij die alinea's waarvan de tekst in de Richtlijn afwijkt van die in de ontwerp-Richtlijn. Indien geen verticale streep is geplaatst betreft het geen nieuwe alinea.

In het Ten geleide bij editie 2008 worden achtereenvolgens besproken:

- a. verwerking RJ-Uitingen in deze bundel;
- b. ontwerp-Richtlijnen die zijn omgezet in Richtlijnen;
- c. overige aanpassingen;
- d. (nieuwe) ontwerp-Richtlijnen;
- e. tijdelijke documenten.

A. VERWERKING RJ-UITINGEN IN DEZE BUNDEL

In deze bundel zijn de hierna genoemde RJ-Uitingen verwerkt. Daarbij zijn een korte uitleg van de inhoud van de betreffende RJ-Uiting en de wijze van verwerking in deze jaareditie opgenomen.

RJ-Uiting 2007-8 'ontwerp-Richtlijn 660 Onderwijsinstellingen' en RJ-Uiting 2007-10: 'Aanpassingen ten opzichte van de ontwerp-Richtlijn 660 Onderwijsinstellingen'

In editie 2008 van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving is een nieuwe Richtlijn 660 Onderwijsinstellingen opgenomen. In deze (definitieve) Richtlijn zijn verwerkt RJ-Uiting 2007-8 en 2007-10. Richtlijn 660 is van toepassing op alle onderwijsinstellingen die vallen onder de Regeling jaarverslaggeving onderwijs (RJO) van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Voor invulling van de algemeen aanvaardbare grondslag ten aanzien van externe jaarverslaggeving verwijst de RJO naar de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) en in het bijzonder

naar Richtlijn 660 Onderwijsinstellingen. Voor het toepassen van Richtlijn 660 Onderwijsinstellingen geldt de ingangsdatum van 1 januari 2008. De tekst is ongewijzigd ten opzichte van de aparte publicatie van december 2007.

RJ-Uiting 2007-9 Richtlijn ‘Overgangsbepalingen hoofdstuk 290 Financiële instrumenten’

RJ-Uiting 2007-9 is verwerkt als paragraaf 10 in Richtlijn 290 Financiële instrumenten. De grondslagen die een rechtspersoon voor de verwerking, waardering en presentatie van financiële instrumenten op basis van Richtlijn 290 zoals opgenomen in de editie 2007 toepast, kunnen verschillen van de grondslagen die zijn toegepast in de voorgaande jaarrekening op basis van eerdere Richtlijnen. Daarnaast kunnen zich praktische problemen voordoen bij hedge accounting en de eerste waardering en classificatie van financiële instrumenten bij eerste toepassing van de in de editie 2007 vernieuwde Richtlijn 290. In de overgangsbepalingen wordt ingegaan op deze problematiek.

RJ-Uiting 2008-1 Richtlijn 271, alinea 101 ‘toestaan IAS 19 voor verslaggeving over beloningen in de vorm van pensioenen en dergelijke’

In januari 2008 is RJ-Uiting 2008-1 Richtlijn 271, alinea 101 ‘toestaan IAS 19 voor verslaggeving over beloningen in de vorm van pensioenen en dergelijke’ uitgebracht. Deze Uiting is ongewijzigd verwerkt in editie 2008 van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. In alinea 101 van Richtlijn 271 Personeelsbeloningen is nu een vrijstelling opgenomen voor rechtspersonen die voor interne of externe doeleinden IFRS of IFRS zoals aanvaard binnen de EU toepassen. De rechtspersonen mogen deze standaarden met betrekking tot pensioenen en andere ‘post retirement benefits’ toepassen in plaats van paragraaf 3 van Richtlijn 271. Deze vrijstelling gold reeds voor US GAAP.

RJ-Uiting 2008-2: ‘Aanpassingen van Richtlijn 655 Zorginstellingen’ en aanvulling op RJ-Uiting 2008-2.

In januari 2008 is RJ-Uiting 2008-2: ‘Aanpassingen van Richtlijn 655 Zorginstellingen’ gepubliceerd. De aanleiding voor deze RJ-Uiting was dat het vervallen van de integrale vergoeding voor werkelijke afschrijvingskosten gevolgen zou hebben voor de verwerking en waardering van vaste activa. Doordat het ministerie van VWS daarna bekend heeft gemaakt dat de afschaffing van de integrale vergoeding voor werkelijke afschrijvingskosten wordt uitgesteld, is in mei 2008 de Aanvulling op RJ-Uiting 2008-2: ‘Aanpassingen van Richtlijn 655 Zorginstellingen’ uitgebracht.

In hoofdstuk 655 zijn de bepalingen van RJ-Uiting 2008-2 en de Aanvulling op RJ-Uiting 2008-2 verwerkt. Tevens zijn enkele andere wijzigingen doorgevoerd. De belangrijkste wijzigingen in hoofdstuk 655 ten opzichte van de RJ-Uitingen zijn:

- In alinea 302 is opgenomen dat in de toelichting van de resultatenrekening een aansluiting dient te worden opgenomen tussen de afschrijvingslasten in de resultatenrekening en de nacalculerbare afschrijvingen.
- Onder de immateriële vaste activa kunnen als gevolg van de bekostigingssystematiek posten zijn opgenomen die feitelijk onder de materiële of financiële vaste activa zouden moeten worden gerubriceerd. In alinea 308 is opgenomen dat deze posten dienen te worden gerubriceerd onder de materiële vaste activa of de financiële vaste activa. Op deze posten blijft afgeschreven worden volgens de beleidsregels van de Nederlandse Zorgautoriteit.
- De egalisatierekening afschrijvingen instandhouding dient per 1 januari 2008 te worden gerubriceerd als een afzonderlijke bestemmingsreserve onder het collectief gefinancierd eigen vermogen (alinea 331).
- Subsidies of daaraan gelijk te stellen vergoedingen die de zorginstelling ontvangt als eenmalige bijdrage in de afschrijvingskosten dienen te worden verwerkt overeenkomstig hoofdstuk 274 Overheidssubsidies en ander vormen van overheidssteun (alinea 313).

- Resultaten van activiteiten die worden gefinancierd uit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning worden opgenomen onder het collectief gefinancierd gebonden vermogen (alinea 326).
  - Boekwinsten op de verkoop van zorggebonden onroerende zaken dienen te worden verwerkt als bate in de resultatenrekening. Het bestuur van de zorginstelling kan de boekwinst via de resultaatbestemming toevoegen aan een bestemmingsreserve onder het collectief gefinancierd gebonden vermogen (alinea 327).
  - De modellen voor de balans, resultatenrekening en toelichting in bijlage 1 en de modellen mutatieoverzichten immateriële en materiële vaste activa in bijlage 2 zijn geactualiseerd.
- Hoofdstuk 655 dient te worden toegepast voor boekjaren die aanvangen op of na 1 januari 2008.

B. ONTWERP-RICHTLIJNEN DIE ZIJN OMGEZET IN RICHTLIJNEN

De in deze jaareditie in Richtlijnen omgezette ontwerp-Richtlijnen zijn van toepassing voor verslagjaren die aanvangen op of na 1 januari 2009. Eerdere toepassing wordt aanbevolen.

Richtlijn 115 Criteria voor opname en vermelding van gegevens

Naar aanleiding van het ontvangen commentaar zijn enkele tekstuele wijzigingen doorgevoerd in alinea 220 van Richtlijn 115. Tevens is de bepaling inzake de vermelding van informatie op basis van historische grondslag bij toepassing van actuele waarde als grondslag omgezet in een stellige uitspraak. Daarnaast is verduidelijkt dat ook andere hoofdstukken van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving van toepassing kunnen zijn.

Richtlijn 160 Gebeurtenissen na balansdatum

Ontwerp-alinea 209 in Richtlijn 160 met betrekking tot de presentatie van dividenden is mede op grond van ontvangen commentaren in aangepaste vorm definitief gemaakt. Bij een balans vóór winstbestemming is het niet passend om het te betalen preferent dividend in mindering te brengen op agio of de overige reserves als zou deze winstbestemming wel zijn verwerkt. Daarom dient bij een balans vóór winstbestemming het te betalen preferent dividend afzonderlijk als negatieve post binnen het eigen vermogen te worden gepresenteerd. Met deze presentatiewijze wordt voldaan aan enerzijds de wettelijke eis om het resultaat over het boekjaar afzonderlijk te presenteren, en anderzijds het uitgangspunt om het te betalen preferent dividend als verplichting tot uitdrukking te brengen.

Richtlijn 216 Fusies en overnames

De ontwerp-alinea's 235 tot en met 238 en 406 zijn ongewijzigd definitief geworden. Op basis van het voorzichtigheidsprincipe kan een zogenoemde "lucky-buy"-winst als onderdeel van negatieve goodwill alleen in uitzonderlijke omstandigheden als gerealiseerd worden beschouwd. Volgens de vorige Richtlijn werd die "lucky-buy"-winst echter ten gunste van de winst- en verliesrekening gebracht indien ervoor was gekozen de positieve goodwill ten laste van de winst- en verliesrekening te brengen. Het is niet verplicht deze op een andere wijze eerder verwerkte negatieve goodwill alsnog op basis van de nieuwe Richtlijn te verantwoorden. Dit is nader uiteengezet in alinea 701 Overgangsbepalingen.

Richtlijn 221 Onderhanden projecten

De RJ publiceert een nieuwe Richtlijn 221 'Onderhanden projecten' ter vervanging van de oude Richtlijn 221 'Onderhanden projecten in opdracht van derden'. Deze nieuwe Richtlijn benadrukt dat onderhanden projecten géén onderdeel zijn van de voorraden, maar in de balans worden verwerkt als uitkomst van de verwerking van de projectopbrengsten en projectkosten uit hoofde van onderhanden projecten in de winst- en verliesrekening. Dit gebeurt naar rato van de per balansdatum verrichte

prestaties ('Percentage-of-Completion methode'). Deze methode is ongewijzigd gebleven ten opzichte van de oude Richtlijn.

De belangrijke aanvullingen en aanpassingen ten opzichte van de oude Richtlijn 221 zijn de volgende.

- *Toepassingsgebied:* in de nieuwe Richtlijn 221 worden ook activiteiten op het gebied van projectontwikkeling verwerkt als onderhanden projecten, indien en voor zover de voor- en nadelen van het economisch eigendom van de uit projectontwikkeling voortvloeiende activa vóór of tijdens de constructie zijn overgedragen aan de koper.
- *Verwerking van opbrengsten en kosten in de winst- en verliesrekening:* de nieuwe Richtlijn is meer in overeenstemming met de uitgangspunten voor de verantwoording van opbrengsten inzake dienstverlening van Richtlijn 270 De winst- en verliesrekening. De Richtlijn geeft nadere invulling aan de wijze van opbrengstverantwoording en aan de toepassing van de PoC-methode door nadere uitleg van de begrippen projectopbrengsten en projectkosten.
- *Verwerking van verliezen op onderhanden projecten:* verliezen op onderhanden projecten worden verwerkt indien het waarschijnlijk is dat de totale projectkosten de totale projectopbrengsten overschrijden. Het bedrag van het verlies wordt bepaald als het verschil tussen de verwachte projectkosten en -opbrengsten. Het bedrag van het berekende verlies wordt verwerkt als onderdeel van de post onderhanden projecten zelf. De verliezen worden derhalve niet (meer) gewaardeerd en verwerkt volgens Richtlijn 252 Voorzieningen, niet in de balans opgenomen verplichtingen en niet in de balans opgenomen activa, zoals gold in de oude Richtlijn 221.
- *Presentatie in de balans:* onderhanden projecten worden niet verantwoord als onderdeel van de voorraden, maar als afzonderlijke post tussen de voorraden en de vorderingen. De post in de balans representeert de (niet gefactureerde) vordering op de opdrachtgever, of een schuld aan hem indien méér is gefactureerd dan aan prestaties is verricht.

De Raad heeft enkele commentaren ontvangen naar aanleiding van het uitbrengen van de ontwerp-Richtlijn in de editie 2007. Naast een aantal kleine tekstuele verduidelijkingen hebben geen inhoudelijke wijzigingen plaatsgevonden in vergelijking met de ontwerp-Richtlijn. De binnengekomen commentaren hadden met name betrekking op de volgende aspecten:

- De mate van saldering van onderhanden projecten: de Raad heeft geconcludeerd dat de voorkeursmethode van presentatie per project en het alternatief van presentatie van alle projecten gezamenlijk beschikbaar blijven. Voorwaarde voor de toepassing van de alternatieve presentatie is dat de samenstelling adequaat wordt toegelicht.
- De verantwoording van opbrengsten in de winst- en verliesrekening: de Raad heeft geconcludeerd dat de presentatie van opbrengsten uit nog niet voltooide projecten op de regel 'wijziging in onderhanden projecten' voldoet. Dit is een reeds lang bestaande presentatiewijze waarbij, mits goed toegepast, adequaat inzicht wordt gegeven in de gerealiseerde prestaties van nog niet voltooide projecten.
- De toepassing inzake het opnemen van een redelijk deel van indirecte of algemene kosten (AK): er is geen nadere uitleg over de toepassing van AK opgenomen, omdat de vermelde principes voldoende duidelijk zijn voor toepassing in de praktijk.

Richtlijn 240 Eigen vermogen

Naar aanleiding van ontwerp-alinea 228 in Richtlijn 240 Eigen vermogen zijn verschillende commentaren ontvangen. Deze commentaren hebben bevestigd dat er verschillende gezichtspunten bestaan over de verwerkingswijzen van waardemutaties van de post deelnemingen als gevolg van een herwaardering van een actiefpost bij de deelneming. In de definitieve Richtlijn heeft de Raad verduidelijkt wat de achtergrond van de verschillende gezichtspunten is.

Richtlijn 275 Op aandelen gebaseerde betalingen

Ontwerp-Richtlijn 275 Op aandelen gebaseerde betalingen is omgezet in een definitieve Richtlijn. Naar aanleiding van ontvangen commentaren zijn enkele tekstuele veranderingen doorgevoerd die niet tot inhoudelijke wijzigingen hebben geleid. Daarnaast zijn commentaren ontvangen die na bespreking door de Raad niet hebben geleid tot aanpassingen bij het definitief worden van Richtlijn 275. Zo is het voorstel om de naam te wijzigingen in ‘op aandelen gebaseerde betalingstransacties’ niet overgenomen, omdat een betaling reeds een transactie betreft.

Een voorstel om nadere verduidelijking op te nemen of het verstrekken van een optie met een verwaarloosbare uitoefenprijs een aandelenoptie is of het verstrekken van een aandeel, is eveneens niet overgenomen. In Richtlijn 110 en 115 is opgenomen dat de economische realiteit van een transactie de verwerking van een transactie bepaalt en niet de juridische vorm.

Omdat de Raad er naar streeft om de bepalingen op principes gebaseerd te houden, is alinea 207 niet verder uitgebreid ondanks een verzoek tot nadere toelichting.

Richtlijn 300 Functie en indeling

De ontwerp-alinea 104 van Richtlijn 300, en de bijbehorende verwijzing in bijlage 2 in Richtlijn 315, zijn definitief gemaakt. Alinea 104 bepaalt dat middelgrote rechtspersonen zijn vrijgesteld van het opnemen van verwijzingen in de balans, de winst- en verliesrekening en het kasstroomoverzicht naar de relevante toelichtingen. Wel wordt aanbevolen dat deze verwijzingen worden opgenomen. Op de ontwerp-Richtlijn is één commentaar ontvangen. In het commentaar werd aangegeven dat een dergelijke vrijstelling geen besparing van administratieve lasten op zou leveren. Alles afwegende heeft de Raad besloten om de tekst van de ontwerp-Richtlijn ongewijzigd te laten.

Richtlijn 400 Jaarverslag

De ontwerp-alinea's 106, 121 en 124 zijn nagenoeg ongewijzigd definitief geworden. In alinea 106 is het toepassingsgebied van het Besluit inzake de Nederlandse corporate governance code verduidelijkt.

C. OVERIGE AANPASSINGEN

Het Stramien

Het Stramien is in deze editie verplaatst naar hoofdstuk 930. De RJ ziet het Stramien als een basis voor de ontwikkeling van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. Tevens is het Stramien een nuttig hulpmiddel voor de praktijk voor die situaties die (nog) niet of beperkt in de Richtlijnen worden behandeld. Het Stramien is echter geen Richtlijn. Het Stramien kan zelfs strijdig zijn met een Richtlijn. In dat geval prevaleren de bepalingen in de Richtlijn. Om hieraan uitdrukking te geven is het Stramien na de Richtlijnen geplaatst.

Wetteksten

Voor zover mogelijk zijn de wetteksten vanaf editie 2008 niet langer opgenomen in de afzonderlijke Richtlijnen. De wetteksten zijn opgenomen in het hoofdstuk 900 Wetteksten. In de afzonderlijke Richtlijnen wordt nu volstaan met een verwijzing naar de betreffende wetsartikelen.

Richtlijn 213 Vastgoedbeleggingen

Alinea 306 van Richtlijn 213 Vastgoedbeleggingen is aangepast om de tekst consistent te maken met de corresponderende tekst van Richtlijn 292 Leasing, alinea 201. Deze wijziging heeft geen inhoudelijke gevolgen.

Richtlijn 216 Fusies en overnames

In de alinea's 102, 203 en 204 van Richtlijn 216 Fusies en overnames zijn enige tekstuele wijzigingen aangebracht ter verduidelijking van de bepalingen inzake de verwerking van een gefaseerde overname, die met ingang van deze editie "stapsgewijze overname" wordt genoemd. Daarnaast is een voorbeeld van de verwerking van een stapsgewijze overname opgenomen in een bijlage bij deze Richtlijn.

Richtlijn 300 Functie en indeling

In de bijlage bij Richtlijn 300 Functie en indeling waren in de editie 2007 voorbeelden van specificaties opgenomen. De Raad heeft geconcludeerd dat deze bijlage geen toegevoegde waarde meer heeft. De bijlage is dan ook vervallen in editie 2008.

Richtlijn 370 Overzicht toegevoegde waarde

Het overzicht toegevoegde waarde was bedoeld om de gebruiker van de informatie te helpen zich een oordeel te vormen over:

- de omvang en de samenstelling van het gebruik van productiefactoren door de onderneming om de geleverde goederen en diensten voort te brengen;
- de macro-economische betekenis van de onderneming; en
- de verdeling van de toegevoegde waarde van de onderneming over degenen die inkomen uit de onderneming verkrijgen.

Aangezien het overzicht toegevoegde waarde in de praktijk niet of nauwelijks wordt opgesteld, heeft de Raad besloten Richtlijn 370 te laten vervallen.

Richtlijn 650 Fondsenwervende instellingen en 655 Zorginstellingen

Een inconsistentie is geconstateerd in de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving ten aanzien van het wel of niet kwalificeren als groepshoofd indien er sprake is van een personele unie. Derhalve is de formulering ten aanzien van de consolidatie in alinea 505 van Richtlijn 650 Fondsenwervende instellingen en 202 van Richtlijn 655 Zorginstellingen in overeenstemming gebracht met de formulering in de Richtlijnen 217 Consolidatie en 640 Organisaties-zonder-winststreven.

D. (NIEUWE) ONTWERP-RICHTLIJNEN

Ook in deze editie zijn enkele nieuwe ontwerp-Richtlijnen opgenomen.

Richtlijn 122 Prijsgrondslagen voor vreemde valuta

In alinea 312 van Richtlijn 122 Prijsgrondslagen voor vreemde valuta wordt ingegaan op de omrekening in de presentatievaluta bij hyperinflatie. Deze alinea geeft echter geen nadere aanwijzingen over de wijze waarop omrekening van activa en passiva moet plaatsvinden. Derhalve is nu in ontwerp-alinea 312a beschreven hoe wordt omgegaan met de eerste omrekening van activa en verplichtingen bij hyperinflatie. De RJ biedt hierbij twee mogelijkheden om de niet-monetaire posten om te rekenen:

- vanaf de datum waarop de activa zijn verkregen en de verplichtingen zijn aangegaan; of
- vanaf het begin van het boekjaar waarin voor het eerst sprake is van hyperinflatie.

In ontwerp-alinea 506a is opgenomen dat de rechtspersoon de gemaakte keuze moet vermelden.

Richtlijn 214 Financiële vaste activa en 252 Voorzieningen, niet in de balans opgenomen verplichtingen en niet in de balans opgenomen activa

Naar aanleiding van een recente rechtelijke uitspraak is Richtlijn 214 aangevuld met de ontwerp-alinea's 333a en 339 over de situatie waarin het eigen vermogen van een deelneming negatief is geworden. Overeenkomstige ontwerp-alinea's zijn opgenomen in Richtlijn 252, alinea 424 en 425.

Richtlijn 240 Eigen vermogen

In de nieuwe ontwerp-alinea 229a van Richtlijn 240 Eigen vermogen wordt de vorming van de wettelijke reserve deelnemingen verduidelijkt.

E. TIJDELIJKE DOCUMENTEN

De rubriek "tijdelijke documenten" is met ingang van deze editie komen te vervallen. Hierin was het Jaarverslag van het Bestuur van de Stichting voor de Jaarverslaggeving en de Raad voor de Jaarverslaggeving opgenomen. Het jaarverslag wordt gepubliceerd op de website van de RJ: www.rjnet.nl.

De Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) nodigt uit tot het inzenden van reacties en commentaren op de ontwerp-Richtlijnen. Deze reacties en commentaren ziet de RJ graag uiterlijk **1 januari 2009** - bij voorkeur per email via rj@rjnet.nl - tegemoet. Voor overige reacties en commentaren geldt geen uiterste inzendtermijn.

Reacties en commentaren zullen in aanmerking worden genomen bij het vaststellen respectievelijk wijzigen van definitieve Richtlijnen. Ze worden door de RJ als openbare informatie behandeld en op de RJ-website gepubliceerd, tenzij door respondenten is aangegeven dat het commentaar geheel of gedeeltelijk moet worden aangemerkt als vertrouwelijk.

Secretariaatsadres:

N.B. met ingang van 31 maart 2008 is het adres van het RJ-secretariaat gewijzigd. Het luidt nu als volgt.

Antonio Vivaldistraat 2-8
1083 HP Amsterdam
e-mail: rj@rjnet.nl
website: www.rjnet.nl